

ROLA PEDAGOGA SZKOLNEGO W PRACY Z DZIECKIEM Z RODZINY ZASTĘPCZEJ

GRAŻYNA WITKOWSKA

Doradca metodyczny pedagogów
i psychologów szkolnych

Sieroctwo jest problemem, który od dawna stanowi przedmiot zainteresowań pedagogów i psychologów, pracowników zakładów opiekuńczo-wychowawczych i resocjalizacyjnych, działaczy społecznych i szerokich kręgów społeczeństwa.

Nie istnieje społeczeństwo nie borykające się z problemem zapewnienia opieki osieroconym i opuszczonym dzieciom. Od lat poszukiwane są takie formy, które zapewniłyby im optymalne warunki rozwoju. Wypracowano dwa zasadnicze modele: zakładowy i rodzinny.

**Rodzinna opieka
zastępcza jest:**

1. Wszechstronną opieką nad dzieckiem, które nie ma właściwej opieki rodziców. Dzieci potrzebują opieki zastępczej, ponieważ zostały pozbawione opieki rodzicielskiej z powodu wystąpienia w ich rodzinach różnego rodzaju sytuacji kryzysowych, jak:

- sieroctwo,
- ubóstwo,
- złe warunki mieszkaniowe,
- brak pracy,
- alkoholizm i inne uzależnienia,
- ciężkie choroby,
- niezaradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych,
- skutki przedwczesnego macierzyństwa.

W rodzinach zastępczych umieszcza się dzieci, których rodzice zostali trwale lub czasowo pozbawieni praw rodzicielskich lub władza ta została ograniczona.

2. Jest także usługą na rzecz dzieci i ich rodziców biologicznych. Rodzina zastępcza daje dzieciom i ich rodzicom szansę, aby zaleczyć rany, odrodzić się i rozwinąć. Jej celem jest wzmocnienie rodzin naturalnych tak, aby dzieci mogły do nich wrócić, aby po zrozumieniu przyczyn kryzysu w swojej rodzinie umiały tworzyć trwałe związki na całe życie.

RODZINNA OPIEKA ZASTĘPCZA

- Dotyczy zarówno sierot naturalnych oraz społecznych (rodzice są pozbawieni praw rodzicielskich trwale lub tymczasowo)
- Jest zawiązywana na określony czas – do momentu powrotu do rodziny biologicznej lub usamodzielnienia się
- Nie powoduje więzi rodzinno-prawnej pomiędzy opiekunami a dzieckiem
- Opiekun otrzymuje częściowy zwrot kosztów utrzymania dziecka

- Akt urodzenia nie ulega zmianie (istnieje możliwość zmiany nazwiska dziecka na drodze administracyjnej)
- Opiekun ma obowiązek umożliwiania dziecku kontaktu z jego rodziną biologiczną
- Opiekunowie w niektórych typach opieki podpisują umowę zlecenia lub umowę o pracę, wtedy otrzymują wynagrodzenie za swoją pracę

Formy rodzinnej opieki zastępczej

- **ADOPCJA** jest formą zastępczego środowiska rodzinnego, która powstaje na mocy orzeczenia sądu i niesie za sobą skutki podobne jak w przypadku rodziny naturalnej.
- **RODZINY ZASTĘPCZE SPOKREWNIONE** mogą ją utworzyć osoby spokrewnione lub powinowacane z dzieckiem, jeżeli dają gwarancję poprawy sytuacji dziecka
- **RODZINY ZASTĘPCZE NIESPOKREWNIONE** rodzina "obca", która tymczasowo bądź na stałe opiekuje się i wychowuje dzieci; rodzina taka pełni funkcję rodziców zastępczych bez zrywania więzi z rodziną biologiczną dziecka

- **RODZINY ZASTĘPCZE ZAWODOWE WIELODZIETNE** umieszcza się w niej w tym samym czasie nie mniej niż troje i nie więcej niż sześcioro dzieci; w przypadku konieczności umieszczenia w rodzinie licznego rodzeństwa liczba dzieci może być większa
- **RODZINY ZASTĘPCZE ZAWODOWE SPECJALISTYCZNE** umieszcza się w niej dzieci niedostosowane społecznie albo dzieci z różnymi dysfunkcjami, problemami zdrowotnymi wymagającymi szczególnej opieki i pielęgnacji; w rodzinie tej może wychowywać się w tym samym czasie nie więcej niż troje dzieci.

- **RODZINY ZASTĘPCZE O CHARAKTERZE POGOTOWIA RODZINNEGO** umieszcza się w niej nie więcej niż 3 dzieci na pobyt okresowy do czasu unormowania sytuacji życiowej dziecka, nie dłużej niż na 12 miesięcy; w szczególnie uzasadnionych przypadkach pobyt dziecka może być przedłużony, jednak nie więcej niż o kolejne 3 miesiące.
- **RODZINNY DOM DZIECKA (placówka rodzinna)** RDD tworzy jedną, wielodzietną rodzinę dla dzieci w różnym wieku umożliwiając opiekę nad licznym rodzeństwem w warunkach zbliżonych do domu rodzinnego.

Karta Praw

Dzieci z Rodzin Zastępczych

Na każdym z dorosłych członków społeczeństwa spoczywa moralna i zawodowa odpowiedzialność za zapewnienie opieki i pomyślny rozwój dzieci w rodzinach zastępczych. Każde dziecko w rodzinie zastępczej posiada takie same prawa, jakie przynależą wszystkim dzieciom. Ze względu na czasowe i trwałe oddzielenie lub stratę rodziców i pozostałej rodziny, dzieci te potrzebują szczególnego rodzaju środków pomocy i warunków rozwoju. Każde dziecko w rodzinie zastępczej ma przyrodzone prawo:

1) Do bycia kochanym przez własną rodzinę, szczególnie wtedy, gdy potrzebuje ona pomocy ze strony instytucji społecznych; w przypadku, gdy nie jest to możliwe do uczuciowego oparcia w rodzinnym środowisku zastępczym.

2) Do opieki i wychowania w rodzinie zastępczej, która jest dobrana adekwatnie do indywidualnych potrzeb dziecka i może udzielić mu wsparcia potrzebnego do rozwoju istniejącego w nim potencjału.

3) Do otrzymania pomocy w zrozumieniu i akceptacji przyczyn, w wyniku których jego rodzina nie mogła podjąć nad nim opieki i wsparcia w rozwoju poczucia własnej wartości.

4) Do poszanowania prywatności, intymności oraz do zagwarantowania poufności informacji dotyczących jego życia.

5) Do poszanowania wyjątkowości i rozwoju w poczuciu zaufania sobie i innym.

6) Do wzrastania w poszanowaniu godności i wolności; w otoczeniu ludzi, którzy je akceptują, rozumieją, szanują i traktują przyjaźnie.

7) Do otrzymania pomocy w przezwyciężeniu skutków niezaspokojonych potrzeb oraz negatywnych rezultatów wczesnych doświadczeń (emocjonalnych, fizycznych, intelektualnych, społecznych i duchowych).

8) Do otrzymania przygotowania do życia społecznego i rodzicielstwa przy wsparciu ze strony rodziny zastępczej i innych ważnych osób dorosłych.

9) Do otrzymania wykształcenia, przygotowania zawodowego i wsparcia w wyborze drogi zawodowej (satysfakcjonującej dziecko i użytecznej społecznie).

10) Do poszanowania jego woli przy podejmowaniu ważnych życiowych decyzji.

11) Do podtrzymywania więzi uczuciowych z rodziną naturalną i wszystkimi osobami znaczącymi.

Rodzina zastępcza jest środowiskiem wychowawczym, zachowującym charakter rodziny własnej mimo braku więzi dziecka z rodzicami naturalnymi. W rodzinach zastępczych istnieją takie same problemy jak w rodzinach własnych. Dzieci z rodzin zastępczych zaspokajają swoje zainteresowania poprzez uczestnictwo w zajęciach pozalekcyjnych i pozaszkolnych, takich jak koła zainteresowań, pracownie, kluby, podobnie jak dzieci z rodzin naturalnych.

Bywa jednak, że dziecko przyjęte do rodziny zastępczej ma problemy w szkole, duże zaległości w nauce jak również sprawia problemy wychowawcze będące konsekwencją wcześniejszych zaniedbań rodziców oraz odrzucenia przez najbliższych, osamotnienia czy pobytu w placówce. Pomocy rodzice zastępczy mogą szukać we właściwym dla swego miejsca zamieszkania centrum pomocy rodzinie, które powinno prowadzić specjalistyczną poradnię rodzinną lub wskazać odpowiednią poradnię psychologiczno-pedagogiczną.

Można wyróżnić dwie zasadnicze formy pomocy dla rodzin zastępczych.

Pierwsza to poradnictwo wychowawcze, druga pomoc materialna.

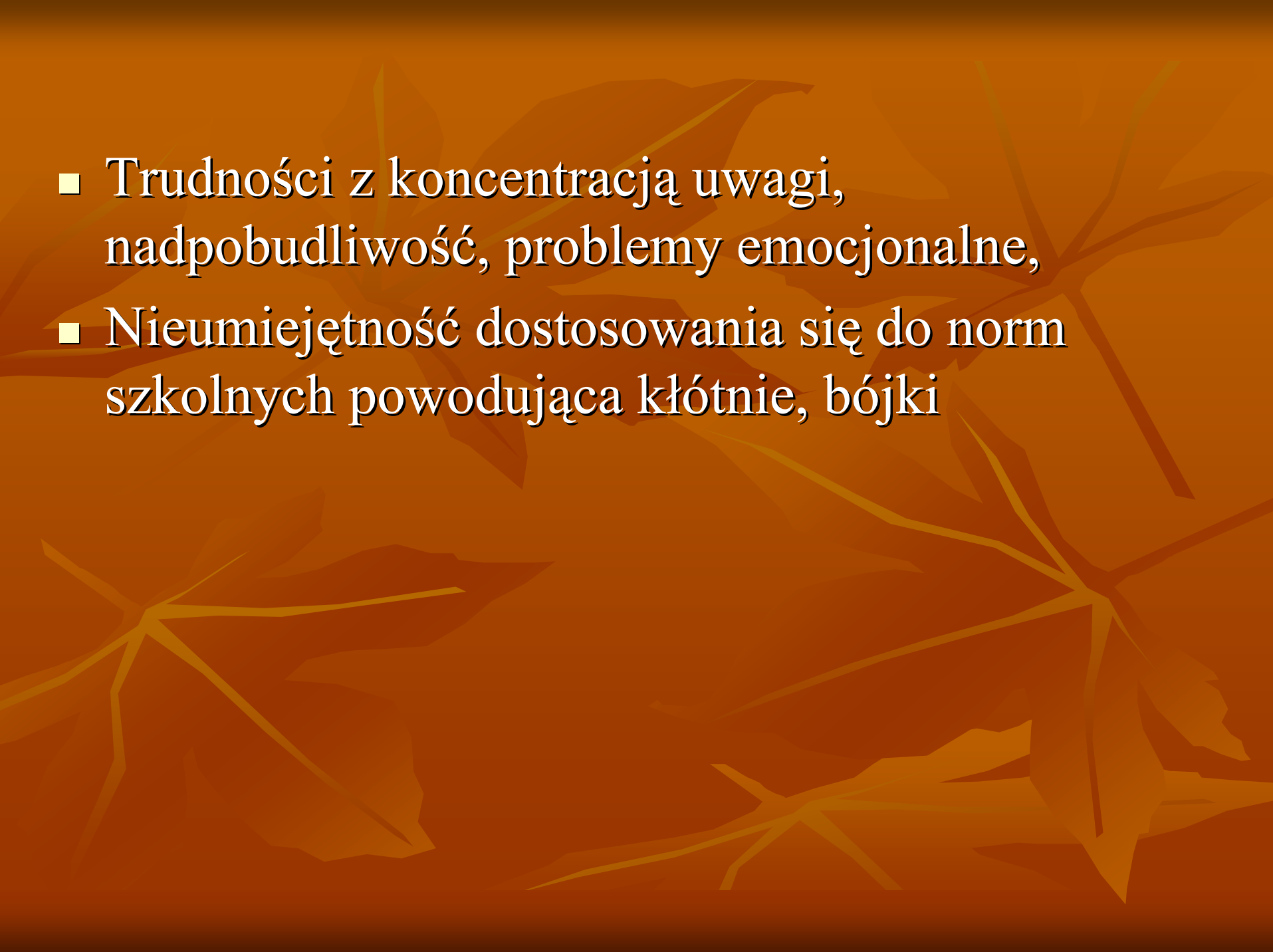
Pomoc wychowawczą powinni zapewnić nauczyciele, pedagog szkolny, psycholog, pracownik socjalny oraz wszystkie osoby wyznaczone do tego przez władze lokalne i państwowe. Są oni zobowiązani do utrzymywania stałych kontaktów z dzieckiem i rodzicami zastępczymi, do czuwania nad zapewnieniem dziecku właściwej atmosfery wychowawczej, systematycznego uczęszczania do szkoły, służenia radą zwłaszcza w sytuacjach konfliktowych. Współpraca ze szkołą i ośrodkami adopcyjno - opiekuńczymi wiąże się z kontrolą wykonywania przez rodzinę zastępczą powierzonych jej funkcji. Rodziny zastępcze podlegają także nadzorowi sądowemu.

Z przeprowadzonych wśród pedagogów szkolnych ankiet wynika, iż spośród ogólnej liczby uczniów wychowujących się w rodzinach zastępczych zdecydowana większość znajduje się pod opieką rodzin spokrewnionych.

Rodzice zastępczy z reguły wywiązują się z powierzonych im obowiązków opiekuńczych. Dzieci spełniają obowiązek szkolny, ich higiena osobista w większości przypadków jest bez zarzutu. Noszą II śniadania, mają zapewnione obiady. Posiadają podręczniki i przybory szkolne. Uczestniczą w zajęciach dodatkowych, w wyjazdach i wyjściach klasowych i szkolnych. Dzieci z reguły nie mają problemów w relacjach z rówieśnikami i dorosłymi (chyba, że występuje dodatkowy czynnik np. chorobowy).

Jeśli występują problemy to nie różnią się one od problemów dzieci wychowujących się w rodzinach biologicznych:

- Problemy w nauce,
- Opóźnienia w realizacji obowiązku szkolnego, najczęściej wynikające z poprzednich zaniedbań,
- Drobne konflikty z rówieśnikami,
- W niektórych przypadkach potrzebują większej uwagi dorosłych

-
- Trudności z koncentracją uwagi, nadpobudliwość, problemy emocjonalne,
 - Nieumiejętność dostosowania się do norm szkolnych powodująca kłótnie, bójki

**Obszary, w jakich dzieci
z rodzin zastępczych
najczęściej oczekują pomocy
pedagoga/psychologa**

- Sfera materialna (posiłki opłacane przez ośrodek pomocy społecznej, refundacja podręczników, stypendia szkolne...)
- Sfera opiekuńczo-wychowawcza (diagnoza potrzeb, objęcie opieką świetlicy szkolnej, dodatkowe zajęcia o charakterze dydaktyczno-wyrównawczym, terapeutycznym, integracyjnym, częste rozmowy w różnych sytuacjach szkolnych np. podczas przerw międzylekcyjnych,
- Okazywanie zainteresowania samopoczuciem i funkcjonowaniem dziecka, zainteresowanie frekwencją i ocenami

Formy i metody pomocy oraz
wspierania dzieci z rodzin
zastępczych

Większość pedagogów pytana o stopień przygotowania do pracy z dzieckiem z rodziny zastępczej deklaruje, że posiada wiedzę teoretyczną lub zdaje się na intuicję pedagogiczną, stosuje ogólne zasady i metody pedagogiki, taki same jak wobec pozostałych uczniów szkoły. Pomocne jest też doświadczenie w pracy z dziećmi z rodzin zastępczych.

- Dyskretna obserwacja i reagowanie na ewentualne nieprawidłowości,
- Rozmowy z dzieckiem dotyczące jego potrzeb, problemów-jeśli takie istnieją, pomoc w ich rozwiązaniu,
- Przełamywanie nieśmiałości niektórych dzieci poprzez np. włączanie ich w zespół klasowy przy współpracy wychowawcy,
- Zajęcia o charakterze korekcyjno-kompensacyjnym, socjoterapeutycznym np.. poszukiwanie mocnych stron, rozwijanie ich...
- Przypominanie o różnych terminach np. badań PPP,
- Współpraca z instytucjami wspierającymi rodzicielstwo zastępcze

Ważny jest też stały kontakt z rodzicami zastępczymi w celu bieżącego monitorowania sytuacji dziecka i wspierania rodziców, szczerłość we wzajemnych relacjach.

Jeśli zachodzi taka potrzeba pedagodzy/psychologowie rozmawiają z rodzicami zastępczymi o problemach dziecka, wspólnie z nimi poszukują możliwych wyjść z trudnych sytuacji, wskazują inne instytucje/organizacje, gdzie mogą szukać pomocy

W większości przypadków pomoc i wsparcie oferowane przez pedagoga/psychologa szkolnego są skuteczne. Zwłaszcza wtedy, gdy są to działania systematyczne, wykonywane z zaangażowaniem i zrozumieniem potrzeb dziecka i jego problemów. Istotnym warunkiem skuteczności jest chętna do współdziałania rodzina oraz właściwie układająca się współpraca szkoły z innymi podmiotami: Zespołem Kuratorskiej Służby Sądowej oraz pracownikami socjalnymi Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej, pracownikami Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej czy Caritas Archidiecezji Katowickiej - program stypendialny „Skrzydła”

Z obserwacji pedagogów wynika, że zarówno dzieciom, jak i rodzicom zastępczym zależy na poprawnych relacjach.

Rodzice uczestniczą w zebraniach i konsultacjach. Bez problemu zgłaszają się na wezwania, jeśli zaistnieje taka potrzeba.

Niektórzy angażują się w życie klasy lub szkoły.

Jeżeli rodzice naturalni mają tylko ograniczenie władzy rodzicielskiej, to mają prawo kontaktować się ze szkołą pytać się o oceny dziecka, chociaż skutki takich wizyt mogą być niekorzystne dla dziecka i rodziny zastępczej. Rodzice naturalni często za zaistniałą sytuację obwiniają dziecko i jego obecnych opiekunów.

Niewielu rodziców naturalnych wykazuje zainteresowanie postępami w nauce i życiem szkolnym swoich dzieci. Ci mniej liczni, jeśli faktycznie chcą dobra dziecku starają się być obiektywni i nie kwestionują opieki rodziców zastępczych, a nawet starają się pozytywnie zmieniać swoje życie, są bowiem świadomi, że dzieci się ich wstydzą.

Pomoc pedagoga/psychologa szkolnego utrudniają postawy wszystko negujące, roszczeniowe i brak konsekwencji rodziców biologicznych oraz sytuacja skonfliktowania ich z rodzicami zastępczymi. Brak konsekwencji opiekunów wobec podopiecznych.

Najbardziej optymalna i korzystna dla podejmowanych działań pomocowych jest sytuacja, gdy kontakt dziecka z rodzicami biologicznymi jest zachowany a oni sami starają się zmienić swoje życie, utrzymane są poprawne relacje rodzic biologiczny-rodzic zastępczy lub przynajmniej jedni nie wchodzą w drogę drugim.

**Oczekiwania
pedagogów/psychologów
szkolnych względem instytucji**

- Przede wszystkim oczekujemy informacji ze strony orzekającej o rodzinach zastępczych nt. umieszczenia dziecka w takowej rodzinie. Ponadto wskazane byłoby zainteresowanie rodziców zastępczych postęпами dziecka i jego funkcjonowaniem w szkole. Jak w przypadku każdego dziecka.
- Stały przepływ informacji pomiędzy instytucjami wspomagającymi te rodziny ze szkołą.
- Współpraca z innymi instytucjami,
- Szkolenia, warsztaty, pomoc w uzyskiwaniu materiałów do pracy z dzieckiem z rodziny zastępczej.

Dziękuję za uwagę